

Trynkowski, Jan / Wójcik, Zbigniew J.

"Istorija polakow w Sibiri (XVII-XIX ww.). Uczebnoje posobie", Bolesław S. Szostakowicz, Irkutsk 1995 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 41/3-4, 282-284

1996

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

B[olesław] S. Szostakowicz: *Istorija polakow w Sibiri (XVII–XIX ww.). Uczebnoje posobie*. Irkutsk 1995 Gosudarstwiennyj komitet RF po wysshemu obrazowaniju, Irkutski gosudarstwiennyj uniwersitet, 165 s.

Profesor Bolesław Szostakowicz z Uniwersytetu Irkuckiego od lat prowadzi studia nad losami Polaków zsyłanych w czasach imperium rosyjskiego na Syberię. Swoje opracowania na ten temat drukował w fachowej i popularnej prasie rosyjskiej i polskiej. Zna świetnie archiwa Rosji i Polski. Przede wszystkim jest odczytany głównie w literaturze wspomnieniowej, wydrukowanej w XIX i XX w. w Polsce. Po zgonie w 1995 r. Władimira Djakowa Szostakowicz jest niewątpliwie w Rosji najlepszym znawcą dziejów polskiej diaspory syberyjskiej, a zwłaszcza udziału Polaków w rozwoju kulturalnym i cywilizacyjnym obszarów położonych między Uralem i Oceanem Spokojnym w XIX w. Jest ponadto jednym z nielicznych historyków, który interesuje się problemami historii nauki i techniki. Nic więc dziwnego, że jego publikacje cieszą się zrozumiałym zainteresowaniem badaczy dziejów Syberii.

Książka *Istorija polakow w Sibiri (XVII–XIX ww.)* została pomyślana jako rodzaj przewodnika dla studentów i pracowników naukowych, interesujących się problematyką zesłań na Syberię. Nie jest tym samym monografią problemu, choć – w pewnym stopniu – spełnia także i tę rolę. Autor dał w niej dowody swojej gruntownej wiedzy, znajomości archiwów Rosji i Polski, a przede wszystkim odczytaniu w obszernej literaturze przedmiotu w języku polskim (cytuje ją zresztą na ogół poprawnie zapisaną). Podczas lektury tego opracowania odczuwa się jednak, że chciał historykom rosyjskim udowodnić swoje odczytanie w literaturze polskiej, i że znajomość tego typu źródeł jest niezmiernie potrzebna dla właściwego przedstawienia badanego problemu. Zwracamy uwagę na ten aspekt działalności prof. Szostakowicza, gdyż w poważnym stopniu przyczynia się on do popularyzacji w Rosji języka polskiego oraz publikacji ogłaszanych w Polsce.

Kilka zdań o treści książki: we wstępie Autor zarysował ogólne powody, dla których Syberia stała się dla Polaków krajem wieloletnich – i na ogół przymusowych – peregrynacji. Ten też problem przedstawiono w zakończeniu, gdzie ponadto szerzej eksponowano wkład Polaków do rozwoju cywilizacyjnego imperium rosyjskiego. Ponadto treść swych rozważań Autor ujął w dwóch rozdziałach: I – *Istorija polakow w Sibiri do konca 1858-ch gg.*; II – *Problemy „polsko-sibirskoj” istorii 1860–1890-ch gg.*

Pierwszy z tych rozdziałów składa się z czterech podrozdziałów: 1 – wprowadzenie w problem i działalność zesłańców na obszarze gubernii irkuckiej do granicy lat 1850–1860, 2 – polscy pamiętnikarze o narodach tubylczych Syberii (XVII–połowa XIX w.), 3 – zesłańcy polityczni Polacy i dekabryści na Syberii (tu Autor wyróżnił grupy problemowe: a – przejawy powiązań Polaków i dekabrystów na zesłaniu syberyjskim do końca lat trzydziestych, b – wzajemne relacje tych grup zesłańczych w latach czterdziestych, c – współpraca na polu oświaty i sztuki,

d – dekabryści w oczach zesłańców polskich, e – losy i relacje zesłańców polskich o dekabrystach członkach Towarzystwa Patriotycznego, f – dekabryści w oczach późniejszych pokoleń w Syberii), 4 – zesłańcy „konarszczycy” we Wschodniej Syberii (na podstawie źródeł Państwowego Archiwum Obwodu Irkuckiego; w tym następujące wiązki tematyczne: a – dokumenty o początkowym rozmieszczeniu „konarszczyków” we Wschodniej Syberii, b – oficjalne dane o głównych „konarszczykach”, c – nadzór nad korespondencją „konarszczyków”, d – materiały dotyczące żon „konarszczyków”, e – dokumentacja o „konarszczykach” przenoszonych na osiedlenie i inne formy zsyłki, f – dokumenty o zatrudnieniu i przemieszczaniu się „konarszczyków” we Wschodniej Syberii, g – dane o przesiedlaniu „konarszczyków” poza Wschodnią Syberię, h – informacje o zgonach „konarszczyków” na zesłaniu wschodniosyberyjskim).

Z przedstawionego zestawienia treści tego rozdziału wynika, że Autora pasjonowały głównie dwie grupy zagadnień: 1 – relacje między dekabrystami (zwykle Rosjanie) oraz zesłańcami polskimi (przeważnie z powstania listopadowego), 2 – syberyjskie dzieje zesłańców związanych z konspiracją organizowaną przez Szymona Konarskiego. W obydwu wypadkach zesłano na Syberię ludzi wykształconych. Rosyjscy więźniowie stanu (dekabryści) oraz polscy zesłańcy polityczni na Syberii przyczynili się do podniesienia oświaty, przemysłu itp. Niektórzy „konarszczycy” (np. znany filareta Napoleon Nowicki) walnie przyczynili się do rozwoju górnictwa złota, inni byli poszukiwanymi nauczycielami, urzędnikami itp. Autor poświęcił ich działalności wiele uwagi, a o 43 Polakach zestawiał więcej danych w tabeli poświęconej zesłańcom końca lat trzydziestych XIX w. Sądzimy, że prezentując te dwie grupy zagadnień Autor zdaje się zapowiadać druk – w niedalekiej przyszłości – szczegółowego studium problemu.

Zesłania po powstaniu styczniowym oraz późniejsze, związane z ruchem socjalistycznym, zmusiły do przymusowego pobytu na Syberii ludzi wykształconych. W walnym stopniu przyczyniła się ona do rozwoju nauki, oświaty i cywilizacji przemysłowej wschodniej części imperium Romanowych. Z tego względu w tym rozdziale (*Problemy „polsko-syberyjskiej” historii lat 1860–1890*) wątki historii nauki zostały należycie – choć nie nowatorsko – eksponowane. Rozdział ten Autor podzielił na następujące podrozdziały: 1 – powstańcy lat 1863–1864 na Syberii (w tym: uwarunkowania prawne pobytu zesłańców polskich na Syberii, zagadnienia: osiedlenia czy powrót do ojczyzny, problem sybiraczenia się, stosunek do młodszej generacji zesłańców), 2 – Problemy historii Syberii i kontaktów rosyjsko-polskich w regionie do końca XIX w. na podstawie relacji polskich (w tym: a – ogólne problemy poznania pamiętników polskich dotyczących Syberii w latach sześćdziesiątych–dziewięćdziesiątych XIX w., b – specyfika naukowego pamiętnikarstwa Benedykta Dybowskiego, c – Florian Bohdanowicz i polsko-syberyjskie literackie i historyczno-kulturowe związki lat 1870–1890), 3 – Dobrowolny pobyt Polaków na Syberii w ostatnich dekadach XIX w.

Z przedstawionych danych wynika, że rozdział drugi jest przede wszystkim prezentacją publikowanych i dotychczas nie ogłoszonych drukiem źródeł polskich. Szczególne znaczenie Autor przypisuje pamiętnikom Benedykta Dybowskiego oraz Floriana Bohdanowicza. Pierwsze z nich są wręcz fenomenalnym zapisem roli cywilizacyjnej Polaków na Syberii. Nic więc dziwnego, że historycy z Irkucka podjęli myśl o przetłumaczeniu na język rosyjski pamiętników Dybowskiego, a także ogłoszenie w opracowaniach źródłowych niektórych spostrzeżeń wybitnego przyrodnika na temat kultury materialnej i duchowej Wschodniej Syberii w drugiej połowie XIX w.

Książka prof. Bolesława Szostakowicza jest wydarzeniem naukowym. Jest to bowiem jedna z pierwszych prób ujęcia problemu przez historyka pracującego w Rosji.

Jan Trynkowski, Zbigniew J. Wójcik
(Warszawa)

Nathan R o s e n b e r g : *The Emergence of Economic Ideas. Essays in the History of Economics*. Adlershot Hants (England) – Brookfield (Vermont, USA) 1994 Edward Elgar Publishing Company 188 s.

Economists of the Twentieth Century.

Historia myśli ekonomicznej interesuje Nathana Rosenberga z co najmniej dwóch powodów. Przede wszystkim jest to dla niego obszar, który należy na nowo odkryć. Nie jest to tyle ambicja bycia oryginalnym powodowana chęcią powiedzenia czegoś nowego za wszelką cenę, czy też znalezienia interpretacyjnych błędów w dotychczasowej literaturze przedmiotu, ile raczej wola przełamania zastanej rutyny. Rosenberg czyta tekst po to, aby zobaczyć w nim coś niezwykłego. We wszystkich esejach zamieszczonych w recenzowanej pracy widać, iż omawiane teksty zaintrygowały go i sprowokowały. Napisany w 1960 r. artykuł *Some Institutional Aspects of the Wealth of Nations* rozpoczyna od prezentacji przyjętej podówczas powszechnie wykładni teorii Smitha, stwierdzając po prostu, że nie jest ona „interesująca”. I tyle. Nie znajdziemy już potem w tekście odwołań do innych autorów, nie będzie też autor skrupulatnie wyliczał błędów czy nadużyć swoich poprzedników. Owo odrzucenie postawy „popatrzcie, ja mam rację”. powoduje, iż Rosenberg pozwala mówić autorom, uważnie ich słuchając. W rezultacie czytelnik otrzymuje fascynujący zapis rozmów z Mandevillem, Adamem Smithem, Charlesem Babbage, Karolem Marksem i Josephem Schumpeterem.

Autor pokazuje, że rozmawia z osobami inteligentnymi, co w latach sześćdziesiątych naszego wieku, kiedy ów dialog został przez Rosenberga zainicjowany, było ewenementem. Optymizm owych lat, dość powszechna jeszcze wiara w automatyzm postępu społecznego nakazywały traktować tradycję jako potrzebną,